

RADU ROSETTI

Radu MOȚOC

În data de 12 februarie se împlinesc 85 de ani de la moartea scriitorului, istoricului, politicianului și genealogistului român, **Radu Rosetti**.

Pe linie paternă descindea din marea familie a Rosetteștilor care a dat Moldovei doi domnitori: Antonie Rosetti (Ruset) în 1675-1678 și Manole (Emanuel) Giani Ruset în perioada 1788 - 1789, care nu a domnit decât câteva luni sub ocupație rusească.

Tatăl său, Răducanu Rosetti, născut în 1813, era un boier cu venituri modeste în comparație cu marea boierime. A urmat studii filozofice la München, căpătînd sub Mihai Sturdza, funcții administrative importante. A militat pentru progres și a fost un factor activ pentru Unire.

Descendența maternă a istoricului era la fel de ilustră. Mama lui Radu Rosetti, Aglaia, era fiica mai mare a domnitorului moldovean Grigore Alexandru Ghica, care a domnit de două ori (1849-1853 și 1854-1856). Fiind un om cultivat, a contribuit la reorganizarea modernă a Moldovei, a încurajat cultura, pregătind atmosfera politică necesară Unirii. Aglaia promise o educație aleasă la un pension vienez, dar a ținut să cunoască și limba românească pe care a învățat-o cu Teodor Codrescu.

Familia Rosetti avea trei mici moșii la Căiuți, Pralea și Bozga lângă Onești și o casă la Iași. În casa părinților, avea să-și aducă aminte mai târziu istoricul, veneau în ospeție personalități din perioada respectivă precum: Vasile Alecsandri, Costache Negri, Manolache Costache Epureanu, Zizi Cantacuzino, etc.

Răducanu Rosetti, tatăl istoricului, în perioada de domnie a socrului său a ocupat mai multe funcții importante precum: președinte al Divanului Apelativ din Iași, epitrop al fundației Sfîntul Spiridon, secretar de stat (Ministru de Externe), ministru al Justiției avînd și titlul de mare logofăt.

Averea părinților s-a risipit încetul cu încetul din proasta gospodărire și a cheltuielilor nechibzuite, astfel istoricul de tînră a cunoscut pe viu procesul decăderii boierimii de altădată.

La vîrsta de 17 ani este trimis în străinătate pentru a studia la liceul parizian „Louis le Grand”, după care îl găsim la liceul din Toulouse, unde în 1873 își ia bacalauriatul în științe. Familia dorea să devină inginer, dar această tentativă eșuează. În anul 1874, după o călătorie în Spania și Portugalia, se reîntoarce la București datorită unor grave probleme financiare ale familiei.

Din acest motiv a fost obligat să-și abandoneze studiile după decesul tatălui său survenit în anul 1872, care a lăsat o moștenire foarte încurcată. Se căsătorește în





anul 1876 cu Emma Bogdan. A fost nevoit să vîndă moșia de la Căiuș, al cărui conac încă se mai vede și astăzi în plină restaurare, fiind obligat să se mute la Tîrgul Ocna, în fosta casă a lui Costache Negri, după care la Bacău.

Singura soluție rămasă era să intre în administrația publică. Fiind un om cultivat, cunoscut pentru integritatea sa morală, ușile administrației trebuiau în mod normal să îi fie larg deschise. Dar din cauză că nu agreea să îmbine activismul politic cu obligațiile sale de subordonare, avea să depășească cu greu acest handicap. Intrarea lui Radu Rosetti în politică s-a produs abia în anul 1889, cînd a acceptat să dețină funcția de prefect al județului Roman.

Pentru a-și consolida poziția, candidează pentru un mandat de deputat în anul 1891, devenind senator într-un colegiu al județului Fălciu. Cu această ascensiune politică îl vom găsi prefect de Brăila în 1892 și prefect de Bacău un an mai tîrziu. În regimul guvernat de Lascăr Catargiu, este numit în anul 1895 director general al închisorilor din România.

După venirea liberalilor la conducere, Radu Rosetti demisionează și se găsește în situația de a nu avea siguranța unui venit, neavînd o profesie liberală, cum ar fi avocatura sau profesoratul. A găsit un post modest de ajutor de arhivar la Ministerul de Externe, în guvernul D.A. Sturza, fiind ajutat de Ion Bianu (Directorul Bibliotecii Academiei Române, din 1884), care cunoștea potențialul lingvistic și cel istoric al protejatului său. Pentru a completa salariul de mizerie, D. A. Sturza și I. Bianu îl ajutau cu diurnele pentru lucrările executate în deplasări pe care Academia i le încredința.

În 1912, istoricul își dă demisia din funcția de „șef al lucrărilor speciale și al cercetărilor istorice”, întrucît la conducerea ministerului vine Titu Maiorescu cu care era în conflict pe linia cercetărilor istorice efectuate despre răscoala țăranilor din anul 1907. Căpătase cu timpul un mare prestigiu datorită exegezelor sale istorice, dar și literare.

Se dedică în exclusivitate scrisului, publicînd romane (*Păcatele sulgeriului*, 1912 și romanul *Cu paloșul*, apărut în anul 1905, pentru care a primit premiul Academiei Române) și o bogată activitate memorialistică (*Amintiri* vol. I, 1922, *Amintiri din copilărie*, 1925, și *Povești moldovenești*, din perioada 1920-1921). Amintirile lui Radu Rosetti constituie un remarcabil document de epocă, cu o evocare adevărat literară, în care portretistica e bine reprezentată. Portretul domnitorului Mihail Sturza este, de un mare interes, din punct de vedere documentar dar și artistic. Descrierea făcută unei călătorii de la Căiuș la Iași ne aduce aminte de scrierile lui Ion Ghica din cadrul ciclului intitulat „*Scrisori către V. Alecsandri*”. Una din aceste scrisori, plină de savoare, descrie o călătorie de la București la Iași înainte de 1848.

Dintre lucrările cele mai importante merită a fi subliniată cu precădere un studiu istoriografic dedicat relațiilor agrare din țara noastră. *Pentru ce s-au răsculat țăranii* este, cu siguranță, cel mai reprezentativ studiu istoric realizat de Radu Rosetti.

Mihai Ralea l-a considerat pe Radu Rosetti unul dintre cei trei corifei ai poporanismului. Stere ar fi creat poporanismului bazele economico-sociale, G. Ibrăileanu cele cultural-estetice, iar Radu Rosetti, fundamentul istoric.



Pasiunea din tinerețe pentru cercetarea istoriografică s-a dovedit esențială pentru evoluția lui viitoare. Îi plăcea să descifreze hrisoave vechi, pe care nepotul de domn le găsea în arhivele familiei. Astfel el descoperă la Dimitrie Rosetti Tețcani trei hrisoave vechi slavonești, dintre care unul de la Ștefan cel Mare, din anul 1466, cu cele șapte pecetei din ceară, dintre care au rămas numai patru bine conservate.

După ce s-a lăsat antrenat de un studiu referitor la așa-numita „cronică bîrlădeană” din 1134, publicată de Hasdeu în 1869 și despre care Ion Bogdan dovedise în 1889 cu probe de netăgăduit, că este un fals, este sfătuit de Ion Bianu să abandoneze acest studiu. Din fericire pentru istoricul Radu Rosetti de la începuturile studiilor sale, un nucleu de bază îl constituia problema genezei marii proprietăți și problema țărănimii. Țărănimea încetase, de mult, să fie o masă pasivă care să suporte resemnată marea nedreptate socială. Din această cauză s-a răsculat la 1888 și 1907. Radu Rosetti prin studiile sale aprofundate ajunge la concluzia că marile proprietăți care dețineau patru milioane de hectare arabile, erau cauza acestor nemulțumiri și singura soluție era împrumutarea țăranilor, dar nu orișicum. Un factor de incitare la răscoala din 1907, este scos în evidență de Radu Rosetti: *„Existența trusturilor care arendau în Moldova, constituite de frații Fischer și Juster, evrei prin origine”*. (1)

Într-un capitol referitor la arendași în general, care în condițiile în care regimul tocmelilor agricole va trebui înlocuit cu o lege care să ocrotească interesele obștii, Radu Rosetti afirma: *„Arendași rămași fără moșii nu vor rămîne cu mîinile în sîn. Acești oameni care sînt harnici, cumpătați, întreprinzători, speculanți și dornici de cîștig, se vor apuca de întreprinderi industriale și comerciale în care vor investi capitalurile lor... Întrebuințind mintea, energia și banul lor în aceste întreprinderi, vor da comerțului și industriei un avînt puternic.”* (2)

Interesantă este opinia cercetătorului Radu Rosetti privind soluționarea acestei probleme. El afirma: *„Cînd proprietatea mare va fi redusă la niște limite înțelepte, proprietarul mare va dispune, pentru cultura lor rațională, de capitaluri însemnate, pentru a face o agricultură intensivă, evident mult mai profitabilă”*. Recomanda să rămînă în posesie numai acei moșieri care își cultivă singuri pămînturile, arendașia o considera o anomalie. (3)

Reforma agrară efectuată după Primul Război Mondial a avut o complexitate deosebită în rezolvarea ei datorită diferențelor de structuri dintre provincii. În Vechiul Regat și Basarabia, legea exproprierii pentru utilitate națională a fost votată imediat în 1918 (Legea nr. 214), pentru Bucovina legea pentru expropriere a votată în data de 7 septembrie 1919 (Legea nr. 113), și pentru Transilvania a fost adoptată o lege asemănătoare în data de 12 septembrie 1919 (Legea nr. 117). Au urmat alte legi importante care reglementau: aplicarea și executarea exproprierii, reforma agrară care cuprindea și împrumutarea țăranilor, înființarea băncilor agricole, etc. (4)

În finalul lucrării, autorul mărturisește o speranță care l-a obsedat întreaga viață: *„Avem un rege (Carol I) a cărui înțelepciune a întemeiat, cu ajutorul brațelor țărănimii române, neatîrnarea țării și a Regatului. El nu va scăpa prilejul ce i se înfățișează să încununeze lunga lui domnie prin dezrobirea economică a obștiei supușilor săi.”* (5)

Radu Rosetti a murit în 12 februarie 1926 și a apucat, din fericire, să vadă



realizate speranțele sale referitoare la împrăștierea țăranilor, dar sub Regele Ferdinand.

Maria Magdalena Szekely, cunoscută pentru studiile sale de genealogie și istoria Moldovei, avea să afirme în anul 1995 cu ocazia festivității de inaugurare a Bibliotecii Municipale din Onești al cărui nume avea să fie **Radu Rosetti**: „*Boier moldovean, tihnit, cu acea tihnă pe care un străin n-o poate înțelege decât trăind într-un târg din Moldova, avînd obiceiuri zilnice, pe care le îndeplinește cu religiozitate, ca pe un ritual, neatent la lucrurile din jur, cu gîndul dus aiurea, altminteri disciplinat în muncă, impunînd și copiilor o ordine de care el însuși nu se simțea capabil, bun povestitor, fin, ironic și cu umor, calități pe care numai un spirit moldovenesc le poate înmănușea. Radu Rosetti era așa. Și așa era pentru că aceste daruri constituiau zestrea lui genetică, la care se adăugaseră educația, instrucția și experiența de viață*”.

Note:

1. **Rosetti, Radu.** Pentru ce s-au răsculat țăranii. Studiu introd. de Z. Ornea. București : Ed. Eminescu, 1987, p. XLII. Prima ed. a apărut în 1907
2. Ibidem, p. 426
3. Ibidem, p. 418
4. Ibidem , p. 429
5. *Repertoriu general alfabetic al tuturor codurilor, legilor și decretelor din perioada 1860-1940.* In : *Monitorul Oficial*. București, 1940, p. 28-32

